

A photograph of a loaf of dark, seeded bread resting on a red and white patterned cloth. The bread is positioned in front of a window with a wooden frame, through which green foliage is visible. The scene is lit with warm, natural light from the window.

Miloš Gerstner

KRKONOŠSKÁ KUCHAŘKA

aneb hory dávají chléb

Volvox Globator / Dauphin
2009

edice Sporáček

Miloš Gerstner
Hory dávají chléb

aneb
Krkonošská kuchařka

Dauphin / Volvox Globator

2009

Miloš Gerstner
Hory dávají chléb

aneb
Krkonošská kuchařka

Dauphin / Volvox Globator

2009

edice Sporáček

Miloš Gerstner

Krkonošská kuchařka

aneb

hory dávají chléb

© Miloš Gerstner, 2009 © Dauphin, 2009 © Volvox Globator, 2009

ISBN 978-80-7511-086-2

Fotografie Petr Vermouzek

Odovědný redaktor Vlastimil Fiala

Jazyková redakce Tereza Houšková

E-kniha purehtml.cz

Nákladem 1000 kusů vydalo nakladatelství Dauphin Daniela Podhradského v Praze –

Podlesí a Volvox Globator (861. publikace) roku 2009

Nakladatelství Dauphin tel.: 777 120 613

<http://www.dauphin.cz> dan@dauphin.cz

Nakladatelství Volvox Globator

Štítného 17, 130 00 Praha 3 www.volvox.cz

Adresa knihkupectví Volvox Globator:

Štítného 16, 130 00

Praha 3 - Žižkov

SLOVO ÚVODEM

Když pod ochranou podob svých bohů a stařešinů osídlili Slované českou zemi, patřili k nejmocnějším kmenům Charváti. Domovem jim byly úvaly po obou březích řeky Jizery a horního Labe, kraj rodící obilí a ovoce a oplývající zvěří polní i lesní. Uctívali půdu, která je živila chlebem a která jim dávala hlínu na obilnice, okříny i popelnice pro prach předků. Uctívali Svantovíta, dárce života, báli se zlé Morany, ale přesto jí někdy sloužili, bojující mezi sebou o hranice plužin a počty krav, silnější jímali slabší a prodávali je cizím kupcům. Čím více jich přibývalo, tím častější byla bezpráví mocnějších nad slabšími. Mocní rádi drží meč a důtky, pro motyku už nemají třetí ruku, zatímco utiskovaní bojovali jen prací.

I vyskytli se mezi ponižovanými rody mužové, kteří takto hovořili:

Nebudeme už trpět příkoří od těch, kteří nás tisknou, na úrodě nás zkracují, brav náš na svém rožni opékají a pečení pivem z našeho ječmene zapíjejí. Odejďemež odtud proti tokům vod Jizery a jejích přítoků vysoko k horám a založme si tam nové domovy. Chudší, ale svobodnější.

A stalo se. Rody umírněných stařešinů postoupily blíže k nebi a založily zde dědiny, co údolí, to jeden rod. Zatímco dole v nížině byly meze stanoveny jen kameny, a ty se snadno daly přenést, zde se staly hranicemi rodových plužin široké hřbety rozvodí, proto nedocházelo ke sporům a půtkám, a lidé žili v pokoji. Docházelo-li kdy k setkání lidu sousedních obcí, pak to byla setkání šťastná. Konala se při sňatcích dívek za muže ze sousedství, protože příbuzenská krev se nemísila.

Řeknete, že lidé odcházeli k horám ze strachu. Snad i to bylo

možné. Ale je známo, že člověk má vlastnosti hornin, z nichž přijímá vodu a chléb. Voda tu vždy byla čistá a jiskřivá a chléb vyrůstal z půdy, v níž bylo hojně železa a žuly. A tak nová pokolení, která tu vyrůstala, byla zdravá a odolná vůči nemocem i slabosti srdce, a že v jejich podstatě byla i žula, vyznačovali se mužové paličatostí a ženy věrností.

Ze staré vlasti si sem přinesli úsměvnost a snášenlivost a trpělivost v práci kromě jiných vlastností, jimiž je i láska k řeči, které je učily matky, láska ke zvykům a nenávisť k těm, kdo budí pohoršení.

Řeknete-li, že jsem nesprávně ověncil lidičky z horního Pojizeří vlastnostmi vpravdě andělskými, pak jako vysvětlení dodám: Je špatný pták, který kálí do vlastního hnízda.

A jaký že byl jejich život vezdejší? Boudy, které si stavěli, byly zprvu chatrné, z proutí a chvojí splétané. V jedné světnici zde žili i s domácím zvířectvem, hráli se u otevřeného ohně a uléhali na lože z mechu a travin. Ale když pole začala rodit, když už nemuseli bojovat jen o holý život, uvědomovali si krásu kraje i květů a způsobili, že z bud se staly úpravné chalupy. Roubení vyplnili bílými lištami, notami pro radostné písně, a naučili svá obydlí stejným úsměvům, jaké nosili ve svých tvářích sami. Smála se okénka ve štítové straně chalupy, smála se i okénka pod okapy, voněl u nich bez a libeček a až ke kabřinci ve vyřezávané lomenici se vinul chmel nebo růže z Jericha.

Šat jejich byl prostý. Mužové, šetříce ve všední dny své nohavice, sedávali za tkalcovskými stavy jen v plátěných podvlékačkách; boty byly vzácné, proto chodívali bosí nebo si v zimě zavíjeli nohy do hrubého plátna. Této obuvi říkali čúchy.

V neděli se oblékali do brslenek a bílé, u krku nadívané a tkaničkou zdrhované košile, kazajku nosili soukennou, boty faldovačky ti movitější mívali až nad kolena, za pohody je shrnovali k lýtkům jako žoldněřské škorně.

I dívčí kroj byl prostý, ale krásný stejně tak jako ty, kdo jej nosily. Sukně „parkánka“, bohatě zřasená, sahala až do poloviny lýtek ve

svislých pruzích (v oblibě byla červená barva), přes ni si vážala zástěrka z jemného plátna, bohatě vyšívaná košilka měla vyšívané okružní kolem krku a rukávců, šněrovačka byla ztužená „fišpany“ (kosticemi); jako materiál sloužil růžový květovaný damašek. Později se nosily šněrovačky sametové, zdobené stříbrnými „dracounky“. Doplňkem byly červené nebo bílé punčochy. Jako pokrývka hlavy sloužily bílé čepečky „vápeničky“, bohatší selky nosily „turecky“, čepce pošívané penízky a granátky, některé velmi značné ceny. Za chladna nosily ženy přes ramena „kukli“ z vlněné tkaniny.

Takto vyparáděná chodila děvčata jen na poutě a na svatby, na „šejdouce“, jak se říkalo obyčejným tancovačkám třeba jen při flašinetu, si oblékala sukénku s modrým tiskem a košilku pod bavlněný, hluboce vystřižený „špencr“.

O svatbách se všichni hosté zdobili rozmarýnou, snítka rozmarýny se dávala do hubičky i beránkovi vymačkanému z liberky másla. Ten, obtočený třípramenným copánkem rovněž z másla upleteným, trůnil uprostřed svatebního stolu vedle pecnu chleba. Čeho byl asi symbolem? Zajisté trpělivosti, které bude v manželském soužití nejvíce zapotřebí. Brzy se začnou sypat děti, budou plakat a zlobit a často i umírat. Dětských hrobečků bývalo na hřbitůvcích více než dnů v měsíci.

Řeč o pohřbu vede vždycky k zamyšlení. Filosofující básník řekl, že hrana nad zesnulým je hranou každého z nás. To už dříve než básník prožívali horáci, proto „funusy“ tu nebyvaly honosné, také nekončily veselím v hospodě. Ale stávalo se, že meze mezi poli, které byly příčinami svárů, přešly na horách do způsobu mezí v názorech a myšlení. Vyznavači kříže se bouřivali, měl-li být na jejich hřbitov pochován vyznavač kalicha nebo nevěrec. I vojenská četa musela zasáhnout v Jilemnici při pohřbu jedné panny. I krev při tom tekla.

Jistě mnoho obyčejů si přinesly slovanské rody ze své pravlasti, prospěšných dobrému konání, někdy však i zlých a škodlivých, jak ale staletí běžela, rozdraceny byly křížem a moudrostí. Jen pokrmy, jimiž se sytili praotcové v zemi za Karpaty, přežívaly dál na stolech horáků.

Kaše z hrubé mouky a placky pečené v popelu, mléko, sýr a ovoce, nic jiného nebylo možno připravit na ohništi v černé kuchyni. Dlouho neznali kamen po dnešním způsobu stavěných. Velikým pokrokem je možno označit rozměrná kamna zvaná hrad. Ještě za mého mládí vyplňovala velký prostor ve světnicích. Průduchy měla mocné, široké, dým se v nich hromadil jako zloba a zanášel je sazemi, protože komíny byly nízké a tah neodpovídal prostom. Proto se vyčlenil z řad mužů člověk, zprvu možná posmíváný pro začerněnou tvář, později slavený i písničkami. Byl to „persník“, jinak též pecák. Perskem, tak se říkalo ústí kamen, vlezl do nitra celé stavby, koštětem vymetl popel i saze, hospodyně pak zase mohla připravovat i koláče pečené a ne pouze v kotlíku vařené, mohla ovoce a houby sušit i za deštivých dnů, mohla ve více nádobách najednou vařit i smažit a péci. Oheň byl zavřen za železnými vrátky, neprskal kolem sebe jiskry, které by propalovaly šat.

...a přitom krásné byly časy, kdy kluk sedal s babičkou na stoličce snad starší než celá chalupa, poslouchal vyprávění o příhodách, kterým by dnes bylo už sto a padesát let, tmou vyskakovala z otvorů ve dvířkách světélka a tančila po zdi, jinak však bylo tma; černá hodinka, vůně roští, vůně vařících se pokrutin a babiččino vyprávění, tak to asi bude vypadat v nebi.

Leden

*Rok nový jest již k nám přišel,
v něm má býti každý vesel,
radujme se, veselme se
v tomto novém roce...*

Tuhle píseň zpíval můj děda ze starého kancionálu vždy na nový rok. Vážně a vroucně vyzpíval všech patnáct slok, ale nejvroucněji